

Kristenhetens skyld overfor det jødiske folk

Da redslene under Holocaust ble avslørt, meldte spørsmålet seg: Hvordan kunne dette skje? Den sjokkerende sannheten er at Holocaust var kulminasjonen på århundrers hat og voldsomme forfølgelser, ofte inspirert av kristen teologi.

Jeg føler meg dypt truffet som kristen, men også som tysker, for så tidlig som i middelalderen ble tusener av jøder nådeløst myrdet i tyske byer. Det går en til hjertet hvordan Mor Basilea Schlink, grunnleggeren av søsterfellesskapet vårt i Darmstadt, i boken *Israel, mitt folk*, skriver om at alle som angriper Guds folk, angriper Gud selv, for Israel er Hans øyensten.

Når vi ser nærmere på grusomhetene som i Kristi navn er begått mot jødene i løpet av kirkens 2000-årige historie, kan vi vel vanskelig feire tusenårsskiftet uten først av et angerfullt hjerte å gi uttrykk for hvordan denne fortiden smerter oss. Gjennom vår ukristelige holdning og opptreden har vi kastet spott og skam på Jesu navn og gjort det til noe avskyelig for Hans eget folk, jødene. Så er det i dag vår bønn at kristne over hele verden blir inspirert til å markere tusenårsskiftet med en botsgudstjeneste. La oss be om at det skjer i enhetens ånd idet vi er bevisste på vår felles kristne arv. Forslag til en slik botsgudstjeneste kan fås ved henvendelse til oss.

De følgende utdrag av jødiske og kristelige kilder er et kort resymé av de uhyggelige fakta om hvordan kristenheten har behandlet jødene - fakta på vei mot Holocaust. I denne knappe framstillingen er det dessverre ikke mulig å gå nærmere inn på hva som skjedde i hver enkelt epoke. Det henvises til litteraturlisten bak i heftet.

Søster Pista De Evangeliske Mariasøstre / Darmstadt

Hvordan det hele begynte

I den kristne urmenighet var jøder og hedninger samlet om Jesus som ett legeme; skilleveggen mellom jøder og hedninger var blitt revet ned. Det var én hjord og én hyrde. Men seinere forandret situasjonen seg. Mange hedninger ble med i den kristne menighet og kom mer og mer i flertall i forhold til jødene. Etter hvert ble det slik at jøder som ennå ikke var med i den kristne menighet, ikke lenger ble betraktet som brødre i troen på den ene åpenbarte Gud, men som fremmede, ja, fiender. Til tross for alle vanskeligheter og kamper som oppstod, burde de kristne hatt all grunn til å innta en ydmyk og kjærlig holdning overfor dem, og tenkt på at det er dem vi har fått loven og profetene og Herren Jesus Kristus fra. Det er ikke uten grunn at apostelen Paulus formaner oss som tror på Kristus til ikke å rose oss mot dem, men til å forholde oss ydmyke fordi jødene er roten på treet. De bærer oss og ikke vi dem, for vi er bare podet inn blant dem (Rom 11). Det lyktes imidlertid fienden å lure menigheten bort fra denne ydmyke, broderlige holdningen og få den til overlegent å ta all nåde og alle løfter som gjaldt Israel som et rov for seg selv, og dermed slå en strek over Israel i frelseshistorien.¹

Teologien og en stjålen arverett

Etter apostlenes tid snek en innbilt overlegenhet seg inn i den kristne forkynnelsen og stjal Israels

arverett. Spesielt tydelig kommer dette fram i det såkalte Barnabasbrevet,² som oppstod i Syria omkr. år 130 og av flere kirkelærere ble regnet til Det nye testamente. Det er fullt av krass antijødisk polemikk og fraskriver jødene fullstendig noen dypere innsikt i de hellige skrifter det hevdes at de ikke er dem verd. Det gamle testamente oppfattes bare som en skygge av Kristus og kirken: Guds pakt med sitt folk gjelder nå bare de kristne, jødene har tapt den for alltid.

Disse og liknende påstander, som vi f.eks. finner i Ignatius av Antiokias brev (70-107), understøttet mer og mer teorien om at kirken er det nye Israel. Keiser Konstantin gikk så langt at han erklærte at landet Israel ikke tilhørte det jødiske folk lenger. Fra da av, sa han, tilhørte landet den kristne kirke.³ Her ligger spiren til erstatningsteologien, som antok skremmende dimensjoner mellom det 15. og det 18. århundre og har gjort skade helt opp til vår tid.

Etter ødeleggelsen av templet i Jerusalem (70) og Bar-Kochba-opprøret (132-135) gikk ikke den jødiske tro til grunne, men tok seg opp igjen både når det gjaldt livskraft og innflytelse. Følgelig var ikke argumentet om at kirken hadde erstattet Israel overbevisende lenger. I dette første århundre rivaliserte kristne og jødiske menigheter med hverandre i sin iver etter å omvende hedninger, og den unge kirken så mer og mer på jødedommen som en trussel i denne perioden.

For å motvirke dette prøvde den kristne teologi å skape en ikke-jødisk Jesus. Det ble lagt fram de selsomste bevis Abrahams tro og løftet som var gitt Adam for å vise at kirken hadde vært til lenge før Israel, ja at den i virkeligheten er det "evige Israel" (Tertullian).⁴ Hvor farlig en slik tankegang er, ble tydelig i Det tredje rike da Hitler proklamerte en arisk eller ikke-jødisk Kristus for å få de kristne på sin side.

Det neste var at jødene ble beskyldt for "Kristusmord". Skjønt det blir sagt helt klart i Matteus 20,18-19 og Apostlenes gjerninger 4,26-28 at hedningene også er medskyldige i korsfestelsen av Kristus, satte den oppfatningen seg fast at bare jødene hadde skylden og bare de måtte straffes. "Det er rettfærdig at trengslene er kommet over dere, for dere har myrdet Den rettfærdige." (Justin Martyr, ca 100-165)⁵ Kristne teologer i det 3. århundre, f. eks. Hippolyt og Origines, behandlet denne teorien utførlig. I det 4. århundre kom den til å dominere kristen tenkning.

Mens "vanlige" kristne fortsatte å ha omgang med jøder og til og med gikk i synagogen, ble kirkelederne redde for å miste hjorden. Derfor angrep de jødene i stadig sterkere ordelag for å vekke frykt og avsky for jødedommen.

Johannes Chrysostomos (344-407), oversatt "gullmunn", ville beskytte den kristne menighet i Antiokia mot sosial og religiøs påvirkning fra en hellenistisk farget jødedom. Som den slagferdige retoriker han var, rakk han ned på jødene i høyst krasse vendinger.⁶

Langt mer katastrofale var følgene av den teologien som denne høyt ansette kirkefaderen utviklet fordi han så på jødenes skjebne som en følge av "Kristusmordet". På grunn av denne forbrytelsen, slår han fast, "finnes det ingen soning, ingen ettergivenhet, ingen tilgivelse for dere ..."⁷

"I mange århundrer lyttet jødene til ekkoet av disse tre ordene fra Johannes Chrysostomos: Gud hater dere." Og på den måten "har den populære kristne læren alltid" vært at hvem som helst, hedning eller kristen, som på noe tidspunkt har forfulgt, torturert eller massakrert jøder, har handlet som et redskap for den guddommelige vrede." ⁸

Augustin (354-430) inntok en dobbelholdning. Selv om han samtykte med Paulus i at vi har plikt til å elske jødene, delte han andre kirkefedres syn på at Judas var et bilde på det jødiske folk. I sin "Traktat

mot jødene" skriver han at jødene bare har livets rett for i sin fornedrelse å være et "vitnesbyrd om sin egen urett og om vår sannhet"⁹ De burde ikke drepes, for akkurat som Kain bærer de et merke: "La dem få leve blant oss, men la dem lide og uavbrutt bli ydmyket."¹⁰

Teorien om at de med sin smertefulle tilværelse skulle være et vitnesbyrd om Kristi herlighet, gav seinere mange et påskudd til å gjøre jødenes elendighet enda verre - ja, til og med myrde dem.

Staten blir medskyldig

Etter at kristendommen var blitt statsreligion under Konstantin i det fjerde århundre, fikk kirken innflytelse på lovgivningen, og synagogen måtte finne seg i til dels massive innskrenkninger.

Under Keiser Justinian I (483-565) ble det avskaffet mange lover som inntil da hadde beskyttet jødernes religiøse liv og borgerlige rettigheter, om det enn hadde variert sterkt fra sted til sted i hvilken grad loven ble håndhevet. Seinere, i det 7. århundre, innførte den bysantinske keiser Heraklius tvangsdåp for jødene av politiske grunner. På den måten ville han sikre enheten i riket. Denne praksisen ble også overtatt andre steder og fikk katastrofale følger i mange hundre år framover.¹¹

Middelalderen

På grunn av den nære forbindelsen mellom kirke og stat i middelalderen, ble det høstet forferdelige frukter av den kristelige antisemittismen som var blitt sådd i tiden forut.

Korstogene

Det første korstoget, som startet i 1096, var opptakten til en langvarig redselsperiode for jødene i Europa, en periode med den dypeste sosiale fornedrelse og menneskelige ydmykelse. Motivet for korstogene var opprinnelig å befri Det hellige land fra de vantro muslimene. Eldre og yngre menn av alle lag slutter seg til de troendes begeistrede skarer. Men før fyrstene har fått bevæpnet massene, dukker det opp flokker som starter et helt annet korstog, i sitt eget land. De kaster seg over jødene, plyndrer og myrder alle som ikke vil la seg døpe.¹²

I alt ble mellom en fjerdedel og en tredjedel av hele den jødiske befolkningen i Tyskland og det nordlige Frankrike myrdet under det første korstoget.¹³

I Jerusalem flyktet jødene for korsfarerne og låste seg inne i synagogen, der alle 969 ble brent til døde. Korsfarerne mente de hevnet Kristi død, og utenfor marsjerte de "rundt de skrikende, brennende menneskene og sang: Kristus, vi tilber deg! Samtidig løftet de sine korsfarer-kors høyt opp i luften" ...Tidligere samme dag "sprang korsfarerne over de døde kroppene (til alle de hadde drept), som om de var et teppe som var lagt ut for dem". Samtidig siterte en av deres ledere, Raymond av Aguilers, Salme 118,24: "Dette er dagen som Herren har gjort, la oss fryde og glede oss på den." Massakren ble utført med overlegg. Jerusalem skulle bli en kristen by.¹⁴

Fordømt til evig trelldom

Under de to første korstogene hadde de tyske jødene appellert til kronen om hjelp. De fikk tilsagn om beskyttelse, men til gjengjeld ble de gjort til "kammerlivegne" for keiseren. For dette privilegiet måtte de betale høye summer, og etter hvert ble jødene en betydelig inntektskilde for staten. Siden de var herskerens eiendom, kunne de kjøpes, leies og selges for å nedbetale gjeld.¹⁵ Dette gjorde man hyppig bruk av, og skikken spredte seg også til andre land. Kirkeledere rettferdiggjorde de "kammerlivegnes" status teologisk med oldkirkens lære om at jødene er fordømt til evig trolldom fordi de har korsfestet Kristus.¹⁶

Også andre faktorer bidro til fornedrelsen av jødene. De ble utestengt fra de fleste yrker, og håndverkerlaugene tillot bare kristne medlemmer. På den måten var jødene "outsidere" i samfunnet og regelrett tvunget til å livnære seg som pengeutlånere. Nærmest som en svamp sugde de opp flytende kapital i landet, for så periodisk bare å bli utpresset av statskassen. Selv om kirken så skjevt på kristne som drev åger, lånte den penger av jøder til å bygge katedraler og kirker.¹⁷

Bedrøvelig nok ble beskyttelsen som jødene måtte betale en så høy pris for, ikke alltid til virkelighet. Ofte lå det også rent økonomiske motiver bak når jødene ble offer for massakrer. Etter at massakrene var over, ble gjeldsbrevene som var oppbevart i husene til "ågerkarlene" tilintetgjort.¹⁸

I 1135 skrev den franske filosofen Pierre Abélard en "Dialog mellom en filosof, en jøde og en kristen". Der lar han jøden uttale følgende:

"Ingen nasjon har noensinne lidt slik for Gud. Spredt blant alle nasjoner, uten konge eller verdslig fyrste trykkes jødene av tunge skatter som om de hver dag på nytt må betale løsepenger for sitt eget liv. Man ser det som en Gud velbehagelig gjerning å mishandle jødene. For Guds hat er den eneste forklaringen de kristne kan finne på det fangenskap jødene lider under. Jødernes liv er betrodd deres grusomste fiender. Ikke engang i søvne slipper de unna sine redselsdrømmer. Himmelen er deres eneste sikre tilfluktssted. Hvis de vil reise til nærmeste by, må de kjøpe seg fritt leide av kristne fyrster for store pengesummer -fyrster som i virkeligheten ønsker deres død for å kunne rane deres etterlatenskaper. Marker og hager kan jødene ikke eie for de har ingen garanti for sin eiendomsrett. Derfor er det ingen andre yrker tilbake for dem enn pengeutlån mot renter, og dette gjør dem igjen forhatt av de kristne." ¹⁹

Til spott og skam

Selv om Bernhard av Clairvaux (1093-1153) var motstander av masse mord på jødene, erklærte han at de var en rase som ikke hadde Gud, men djevelen, til far. Dermed hadde han gjort som teologene i samtiden, han hadde revet et bibelvers (Joh 8,44) ut av sammenhengen og anvendt det på jødene for alle tider. Mange hundre år seinere førte nazilederen Julius Streicher dette utsagnet videre og krevde at det folket som har djevelen til far, måtte utryddes.²⁰

Sydebukken

Et tidlig eksempel på sydebukk-teorien skjedde da pave Benedict VIII lot jøder drepe fordi de skulle være skyld i en storm og et jordskjelv.²¹

Da svartedauden herjet i Europa (1347-1350), fikk jødene skylden. De hadde angivelig forgiftet brønnene. I Sør-Frankrike, Nord-Spania, Sveits, Bayern, Rhinlandet, Øst-Tyskland, Belgia, Polen og Østerrike ble denne anklagen trodd -og mer enn 200 jødiske samfunn i Europa ble ødelagt. En kan best danne seg et bilde av tragediens omfang når en vet at 10 000 ble drept i Polen, der jødene kom

forholdsvis lett fra det. Langt flere enn 10 000 falt som offer i bare tre tyske byer (Erfurt, Mainz og Breslau).22

Ritualmord

Et av ryktene som vokste seg stort og sterkt på overtro og uvitenhet, var at jødene slaktet kristne barn for å bruke deres blod ved sine religiøse fester. Når et slikt rykte oppstod, kunne det føre til de uhyggeligste konsekvenser for jødene i omegnen. Et slikt rykte dukket opp i Blois i Loiredalen i 1171. Det førte til at alle byens jøder ble sperret inne i et tretårn og brent levende. I økende grad ble drepte småbarn smuglet inn i jødernes hjem. Der ble de så funnet, og hevnen kunne settes i verk.23 Mellom 1880 og 1945 var ritualmordløgner vidt utbredt over hele det sentrale Øst-Europa, både blant katolske og ortodokse kristne. Nazistenes avis, *Der Stürmer*; pleide hver uke å bringe illustrasjoner som forestilte rabbinere som sugde blod av tyske barn.24

Hostieskjending

Som om ikke nok redselshistorier om jødene var satt i omløp, dukket det opp en ny beskyldning på slutten av 1200-tallet. Nå het det seg at jøder stjal eller kjøpte innvidde hostier (nattverdbrød) for å gjennomføre dem med kniver eller støte dem i en morter.

Ryktet om skjending av hostier førte i 1298 til fryktelige myrderier på jøder i Sør-Tyskland. I Röttingen førte et slikt rykte til at alle byens jøder måtte late livet. Etterpå dro angriperne videre gjennom andre byer i Tyskland og Østerrike, overalt plyndret og myrdet de.25 Ifølge beregninger ble 100 000 drept og omkring 146 jødiske menigheter offer for massakrene.26

I 1389 var jødiske barn i Praha under lek så uheldige at de kom til å kaste sand på en prest som bar det aller helligste. Det resulterte i at 3000 jøder ble henrettet. 27

Jødemerket

I 1215 innkalte pave Innocens III det fjerde Laterankonsil. Under henvisning til 4 Mosebok 15,37-41 ble det besluttet at jødene skulle skille seg ut fra den øvrige befolkning ved å ha en spesiell klesdrakt (seinere ble dette også pålagt sarasenerne, kjettere, prostituerte og spedalske). I tillegg skulle de ha et tydelig merke på klærne som kjennetegn mange hundre år før nazistenes gule stjerne. Form og farge på jødemerket varierte fra land til land. Dette forsmadelige merket gjorde jødene til utskudd i samfunnet og utsatte dem for alle former for mishandling.28

Tvangsdåp

Dåp eller død - dåp eller landsforvisning! I middelalderens Spania var det langt på vei slik at jødene måtte velge et av disse alternativene. I 1391 fikk Ferdinand Martinez, stedfortreder for biskopen i Sevilla, menneskemassene med seg i en opphisset jakt på jødene. Titusener ble drept. Det var også første gang jøder i massevis hadde latt seg skremme til å døpes. Og de kom siden i en vanskelig situasjon. Utad måtte de opptre som kristne, mens de i all hemmelighet levde videre som jøder. Dobbeltspillet ble oppdaget og de tvangsdøpte jødene fikk navnet "marranos", det vil si svin.29

Rasevanvidd

I Spania økte både antisemittismen og *antimarranismen* i et skremmende omfang. Plutselig spredte det seg en idé om at det egentlige problemet lå i den jødiske arvemassen eller *mala sangre* (dårlig blod). Og dette kunne heller ikke dåpen forandre noe på. Her ligger roten til spansk rasisme.

På samme måte dannet rasismen grunnlaget for nazistenes arierparagraf og Nürnberg-lovene, som stengte jødene ute fra det offentlige liv og nektet dem tysk statsborgerskap.

Den spanske inkvisisjon

I 1480 innkalte det spanske kongeparet Ferdinand og Isabella et tribunal for å rense kirken for marranos, som i hemmelighet fortsatte å praktisere sin jødiske tro. Det ble foretatt massearrestasjoner. Imidlertid lå det på ingen måte bare religiøse motiver til grunn for den spanske inkvisisjon, den hadde også mye å gjøre med kongehusets høye gjeld til jødene. I 1481 ble de første offer brent på bålet. 30 Det er anslått at 30 000 marranos ble brent på bålet under den spanske inkvisisjonen fra det femtende århundre til 1808. 31 Grusomhetene i denne epoken er godt dokumentert. De spredte seg helt til Latin-Amerika.

Hjemløshet

I tidens løp er jødene blitt utvist fra nesten alle land de hadde slått seg ned i. I 1290 måtte jødene forlate England. 16 000 flyktet til Frankrike og Belgia. Mange bukket under for strabasene på flukten.32 Fra Tyskland og Frankrike ble jødene fordrevet gjentatte ganger.

I 1492 jagde Ferdinand og Isabella alle jøder ut av Spania for, som de selv sa, å kunne opprette et ekte kristelig kongerike. De 300 000 flyktningene tok for en stor del veien til Portugal. Der fikk de oppholde seg noen måneder, men mot betaling. Seinere ble de gjort til slaver under Johann II (1481-1495). Hans etterfølger satte dem fri, men tvang dem siden på en brutal måte til å la seg døpe.33

Karneval

Det å pine jøder var ofte et høydepunkt under karnevalsfeiringen før fastetiden.

I middelalderens Roma ble det svakeste medlemmet av den jødiske menighet skjøvet naken inn i ei tønne med utstående spiker og rullet nedover en skråning for å dø. Jødene ble tvunget til å se på sin trosfelles martyrium.34

Seinere, på motreformasjonens tid, kastet folkemengden i Roma gjørme over jøder som var "foret opp" spesielt til dette formålet, "slik disse troløse fortjener" - og så måtte de løpe nakne gjennom karnevalsgatene i iskaldt regnvær.35

Reformasjonen

Martin Luther (1483-1546) var opprinnelig velvillig innstilt overfor jødene. Han håpet ved sin nye lære å kunne vinne dem for troen. Ja, han priste dem til og med som "Herrens fettere og brødre".

Men da han måtte innse at han ikke lyktes i å omvende jødene, slo han fullstendig om. "Dere elskede i Kristus, vær ikke i tvil om at dere utenom djevelen ikke har noen bitrere og mer brutal tiende enn dem som er ekte jøder jødene er noen ordentlige løgnere og blodhunder de er giftige slanger, snikmordere og djevleunger." 36

I traktaten "Om jødene og deres løgner" (1543) skrev Luther:

"Hva skal vi gjøre med dette forkastede og fordømte jødefolket? Jeg vil gi mitt lojale råd:

1. Man burde kaste ild på deres synagoger, og det som ikke vil brenne, burde dekkes til med jord så ingen stein noensinne mere ville kunne ses.
2. Man burde ødelegge deres hus.
3. Man burde ta deres bønnebøker og Talmud fra dem, så de ikke lenger hadde makt til å forbanne Gud og Kristus.
4. Man burde under dødsstraff forby deres rabbinere å undervise.
5. Man burde forby dem å benytte rikets veier.
6. Man burde forby dem å ta åger.
7. Man burde gi de unge, sterke, mannlige og kvinnelige jøder "pleil" [trestokker], økser, spader, rokk og "spinde", så de kunne tjene til det daglige brød i deres ansikts sved. 37

Vi burde drive disse skurkeaktige dovenpeisene ut av vårt system... Derfor, bort med dem... Og for å oppsummere dette, mine kjære fyrster og adelsmenn som har jøder på deres enemerker, hvis dette mitt råd ikke passer dere, så kan dere finne på noe som er bedre. På denne måten kan både dere og vi bli kvitt denne ulidelige, djevlelske byrden -jødene." 38

I en preken like før han døde kom Luther med en oppfordring til å drive alle jøder ut av Tyskland. 39 Flere hundre år seinere, i Det tredje rike, ble Luthers antisemittiske propaganda ordrett sitert.

Gettoer

Renessanse-pavene i Italia var forholdsvis jødevennlige. Motreformasjonen førte imidlertid til en brå vending, framfor alt under pave Paul IV (1555-1559). 40 Det ble opprettet gettoer, først i Italia, deretter i det østerrikske kongerike og i andre land. Den trange og nedverdiggende gettoen kom til å kjennetegne jødernes liv over hele Europa. 41

I moderne tid

Den kristelige antisemittismen hadde i mellomtiden slått så dype røtter i samfunnet at den også preget den vanlige borger, uansett hvilken kristen tradisjon eller politisk bakgrunn han kom fra. Anklagen om "Kristusmord" ble fortsatt slynget mot jødene. Et lite barn som var flyktet sammen med familien fra Kiev til Polen i 1921, husket seinere igjen den første setningen det hadde lært på polsk: "Jødene drepte Kristus."

Det ville sprengte rammen for denne sammenfatningen hvis en skulle gå nærmere inn på den politiske antisemittismen.

Mellom to fronter

Polen hadde vært et tilfluktssted for jøder som flyktet fra korstogene, svartedauden og massakrene som stadig vekk flammet opp. Men så ble situasjonen komplisert på grunn av forholdet mellom Polen og Ukraina.⁴² I påsken 1648 reiste de undertrykte, ortodokse ukrainerne seg mot de katolske, polske godsherrene. Jødene, som var forpaktere og mellommenn for polakkene, var hardest utsatt og nådeløst utlevert til de ukrainske kosakkenes grusomme raseri.

Et øyenvitne fortalte: Kosakkene trakk huden av noen for å kaste kjøttet for hundene, andre tilføyde de alvorlige sår og kastet dem så på veien. Andre igjen ble levende begravd. De dolket spebarn i mødrenes armer. Undertiden kastet de et stort antall jødiske barn i vannet for å jevne ut vadestedene.⁴³

Andre grusomheter var så barbariske at det er umulig å feste dem til papiret.

Under den svenske invasjonen i 1655-1658 havnet de polske jødene så å si mellom frontene. Russere, kosakker og svensker overfalt dem i tur og orden, og etter at alle var vekk, ble jødene angrepet av polakkene selv fordi de angivelig hadde hjulpet angriperne.⁴⁴

Den kanskje blodigste epoken inntil da i jødisk historie siden bibelsk tid, var årene 1648-1658. I dette tidsrommet ble mellom 100 000 og 500 000 jøder myrdet i Polen. 700 jødiske menigheter ble utradert. Masser av flyktninger søkte tilflukt i andre europeiske land.⁴⁵

Også under borgerkrigen mellom den røde og den hvite armé i Russland ble jødene angrepet av begge sider. Den hvite armé gikk løs på dem som revolusjonære og den røde armé som borgerlige undertrykkere.

Emansipasjon

Likestillingen jødene fikk del i som følge av emansipasjonen på slutten av det 18. og begynnelsen av det 19. århundre ble ikke hilst like velkommen overalt. I Tyskland ble det utgitt antisemittiske flyveblad som motreaksjon. I 1819 gikk forfatteren av et flyveblad så langt at han foreslo massakrer og kastrasjon og at kvinnelige jøder skulle frigis til prostitusjon. Denne fanatismen fikk den jødiske historikeren Heinrich Graetz til å fastslå følgende, skjønt han ikke var noen venn av katolisismen: Protestantisk teologi og tysk filosofi tilrådte tiltak mot jødene som stilte de kanoniske bullene fra pave Innocens III og Paul IV fullstendig i skyggen.⁴⁶

Dreyfus-saken

I 1894 ble det ført en spionasjeprosess mot den jødiske offiseren Alfred Dreyfus for krigsdomstolen i Paris. Det utløste en bølge av opptøyer mot jødene og det i et av de mest siviliserte land i verden, det første i Europa som hadde gitt jødene likestilling.

Dreyfus var blitt utsatt for falske anklager om spionasje for Tyskland. Han ble kjent skyldig, offentlig degradert og dømt til livsvarig fengsel. Det førte til protester over hele verden, saken skaket den franske regjeringen kraftig men først i 1906 ble Dreyfus rehabilitert.⁴⁷ Mye bitterhet overfor jødene ble hengende igjen. En av følgene var Vichy-regimet, som samarbeidet med nazistene.

Undertrykkelse

I og med delingen av Polen seint på 1700-tallet fikk Russland herredømme over det største jødiske samfunnet i verden. Katharina II tillot jøder å bo bare innenfor et begrenset område, nemlig i de provinsene Russland akkurat hadde erobret. De ble nå kalt bosetningsområder. Samtidig innbød hun fremmede -unntatt jøder - til å slå seg ned i Sentral-Russland. Under Nikolaus I (1825-1855) forverret situasjonen seg for jødene. Unge jøder mellom 12 og 25 år ble innkalt til militærtjeneste og sendt til fjerne landsdeler. Alle tenkelige metoder - inkludert tortur og skjellsord - ble tatt i bruk for å få dem til å fornekte sin tro og gå over til kristendommen.⁴⁸

Nest etter Russland var på den tiden Romania det landet der jødene ble mest undertrykt. Omkring 200 000 jøder led under forhold som lignet på den verste tiden i middelalderen.⁴⁹

Pogromer

Mens tsar Alexander III regjerte, brøt den første pogromen ut i påsken 1881 og spredte seg til over 100 jødiske menigheter. Tsarens antisemittiske rådgiver hadde satt seg fore å løse jødespørsmålet på sin egen måte. En tredjedel skulle emigrere, en tredjedel skulle dø og en tredjedel skulle forsvinne (dvs. omvendes til kristendommen).⁵⁰ Pogromene og masseutvandringene de utløste fortsatte også under tsar Nikolaus II (1894-1917), som betraktet jødene som Kristusmordere...

Selv etter annen verdenskrig fant pogromer sted i Polen, til tross for grusomhetene under Holocaust og en sterkt redusert jødisk befolkning.⁵¹

Sions vises protokoller

Denne antisemittiske propagandaen kom ut for første gang i 1905 i det tsaristiske Russland og beskyldte jødene for å ha dannet et komplott for å erobre verden. Etter første verdenskrig ble den oversatt til mange språk, og hadde store virkninger like inn i det 20. århundre. Det hjalp ingenting at den i 1921 ble avslørt som falskneri. På initiativ fra den innflytelsesrike industrilederen Henry Ford fikk tre opplag stor utbredelse i Amerika.⁵²

I 1922 ble den jødiske utenriksministeren i den tyske Weimarrepublikken myrdet av to fanatikere som mente han var en av "Sions vise".⁵³ I Nazi-Tyskland nådde innflytelsen fra "Sions vises protokoller" sitt høydepunkt.⁵⁴ Den utgis den dag i dag på stadig nye språk og brukes mot jødene og deres stat.

Nazismen

Skjønt nazismen var antikristelig, var det egentlig den kristelige antisemittismen som gjorde Holocaust mulig. Hitler og nazistene fant en modell for sine egne planer i middelalderens katolske, antijødiske lovgivning, og de leste og spredte Luthers giftige, antisemittiske skrifter. Det sier mye at

Holocaust brøt løs i det eneste større landet i Europa med omtrent like mange katolikker som protestanter. Begge tradisjoner var gjennomsyret av jødehat.55

Så var det sikkert ingen tilfeldighet at synagogene i Tyskland ble brent akkurat natten til Luthers 455. fødselsdag, i november 1938. I en omhyggelig planlagt og storstilet aksjon virkeliggjorde nazistene i denne Krystallnatten det som Luther i sin tid hadde anbefalt.56

På den tiden da nazistene tvang jødene til å gå med en gul stjerne på klærne, ”oppstod det en vanskelig situasjon for menighetene når døpte jøder med stjerner dukket opp på gudstjenestene. Representanter for Den evangelisk-lutherske kirken i 7 provinser benyttet seg av Martin Luthers lære for å erklære at kristne av den jødiske rase hadde ingen plass og ingen rett innenfor Den tyske evangeliske kirke”.57 Selv om enkelte kristne hjalp jødene, var dette ikke tilfelle for den offisielle kirke.

Den andre verdenskrigen

Selv da nazismen var på sitt høydepunkt og usigelige redselsgjeminger kom for dagen, var det bare et beskjedent mindretall som stod på jødene side. I sin ytterste nød var de overlatt til seg selv. I 1958 stod en tidligere litauisk prest for retten, anklaget for krigsforbrytelser. Han ble spurt om hvorfor han hadde tidd til den fryktelige nedskytingen han hadde vært vitne til. Han sa at han trodde bibelordet gikk i oppfyllelse for jødene: ”Hans blod komme over oss og over våre barn.”58

Det er skremmende at slike bibelsteder ble benyttet for å rettferdiggjøre en slik følelseskulde - like fullt er liknende tanker også kommet til uttrykk blant kristne fra andre nasjoner.

Da en pavelig sendemann ble bedt om å gripe inn overfor deportasjonene fra Slovakia til Auschwitz med tanke på så mange jødiske barns uskyldige blod, svarte han: ”Det finnes ikke noe uskyldig blod av jødiske barn i denne verden. Alt jødisk blod er skyldig. Dere er nødt til å dø. Dette er straffen som har ventet på dere på grunn av den synden [nemlig korsfestelsen av Jesus].”59

Da den vel verste jødehater i Det tredje rike ble forhørt under rettssaken for den internasjonale domstolen i Nürnberg, sa han: ”Dr. Martin Luther ville i dag ha sittet på anklagebenken i mitt sted hvis aktor hadde tatt denne boken i betraktning. I boken Jødene og deres løgner skriver Dr. Martin Luther at jødene er en ormeyngel, man skulle brenne synagogene deres, man skulle tilintetgjøre dem... Det var nettopp det vi gjorde!”60

Sveits stengte grensene. Canada og Amerika hadde så strenge innvandringsbestemmelser at mange jøder ble hindret i å komme inn. Den britiske regjering tok tilbake sine løfter til jødene om å skaffe dem et nasjonalt hjemland i Palestina (slik det var blitt fastlagt i Balfour-erklæringen i 1917). På den måten var og ble dørene stengt for tusenvis av flyktende jøder som søkte asyl i fedrenes land under og like etter nazitiden.

I denne sammenheng må også tragedien med "Struma" nevnes. Fordi britene ikke lot det fullsatte skipet gå i havn i Palestina, måtte det snu, og kom vinteren 1942 under torpedoild i Svartehavet. Bare en eneste av de 769 flyktningene om bord overlevde.

Likegyldighet og passivitet

Det er et faktum at hvis ikke praktisk talt hele verdenssamfunnet hadde vært så likegyldig og passivt like før annen verdenskrig, hadde ikke Hitler så uhindret kunnet gjennomføre sin planlagte masseutryddelse av jødene.

I 1938 hadde president Roosevelt innkalt til en flyktningekonferanse i Evian-les-Bains i Frankrike for å diskutere de europeiske jøders skjebne. Resultatet var skuffende. Av de tretti land som var representert, var det bare tre (Danmark, Den dominikanske republikk og Nederland) som var villige til å ta opp noen tusen jøder. Alle andre stilte så mange betingelser at knapt en eneste av flyktningene kunne oppfylle dem. Nazispioner rapporterte til Hitler: "Gjør med jødene som De vil, ingen vil ha dem?"⁶¹

Et kall til å vende om

Kallet til å vende om gjelder hver og en av oss. Flere ser en sammenheng mellom manglende personlig bot med hensyn til vår skyld overfor Guds utvalgte folk og åndelig stagnasjon i menighetene.

Så lenge de kristne ikke bekjenner for Gud og jødene at de er medskyldige i jødernes lidelser, kan det heller ikke komme noen virkelig åndelig vekkelser.⁶² Presten og historikeren Edward Flannery kommer med følgende uttalelser med tanke på den kristelige antisemittismen:

Det er en tragedie som også har rammet Jesus. Det er Han som ble korsfestet på nytt i sitt folk og det av mange som var døpt i Hans navn. Antisemittismens synd innbefatter mange synder, men i bunn og grunn dreier det seg om en fornektelse av den kristne tro, om svikt i det kristne håp og sykdomstegn i den kristne kjærlighet. Og var ikke dette kristenhetens egentlige frafall: Det folket som ble mest forfulgt i kristendommens tid, var ikke de kristne, som Mesteren hadde forutsagt ville komme under forfølgelse - nei, det var Hans folk, det folket som Han kom fra. Og var ikke dette den største skandalen: Jødene, som opp gjennom historien bar den byrden Gud hadde pålagt dem, fant ingen allierte og ingen forsvarere i de kristne kirkene. Tvertimot var det kirkene som var mest fanatiske i å baktale og undertrykke dem. Dette er en historie som roper på bot.⁶³

I samme ånd skriver Mor Basilea:

La oss i dag innta vår plass ved Jesu side og se på Hans folk med Hans øyne, med Hans kjærlighetsfulle og barmhjertige blikk. Da ville det gå oss til hjertet å se dette folket, Guds utvalgte folk, vandre gjennom århundrene, elendig, foraktet, forbigått og utstøtt, tynget av sykdom og smerter slik som den lidende Guds tjener blir skildret i Jesaja 53. Når vi betrakter dem, vil vi bli minnet om Ham.⁶⁴

Kildehenvisninger:

1. M. Basilea Schlink, Israel, mitt folk, Nomi Forlag 1959 (norsk utgave utgått fra forlaget), s.27
2. Se Reidar Hvalvik og Oscar Skarsaune, De apostoliske fedre, Luther Forlag 1997, 2. rev. opplag
3. Se Olga Marshall, Lydia Research Adviser, Swanwick, England mai 1997, 3.7

4. Se Edward Flannery, *The Anguish of the Jews, Twenty-Three Centuries of Antisemitism*, Paulist Press, New York/ Mahwah 1985, s.38f
5. sitert i d.s., 8.40
6. Clemens Toma, *Das besondere Buch, Freiburger Rundbrief Neue Folge 2/ 1996*, s. 97f.
7. Flannery, s.51
8. Anført i Malcolm Hay, *The Roots of Christian Anti-Semitism*, Liberty Press, New York, 1981, s. 27, og sitert av Michael L. Brown, *Hva dere har gjort mot en av disse*, Hermon Forlag, 1. opplag 1993, s. 26
9. Werner Keller, *Spredd blandt folkeslagene, Droemer Knaur, Manchen/Zurich /Danmark 1968*, bd. 1, s. 164
10. Marshall, s. 7
11. Flannery, s. 68
12. Keller, bd. 2, s.11f.
13. Flannery, s. 93
14. Michael L. Brown, *Hva dere har gjort mot en av disse*, Hermon Forlag,]. opplag 1993, s. 183
15. Flannery, s. 95
16. Brown, s. 28
17. Flannery, s. 97
18. Keller, bd. 2, s. 36
19. Anton Blom, *Jødernes vei gjennom historien*, Cappelen 1978, s. 361'.
20. Brown, s. 27
21. Hans Kuhner, *der Antisemitismus der Kirche, Genese, Geschichte und Gefahr*, Verlag Die Waage, Zurich 1976, s. 108
22. Flannery, s. 109,11 1
23. Blom, s. 44f.
24. Brown, s. 70
25. Keller, bd. 2, s. 55
26. Flannery, s. 107 d.s., s. 112
27. Keller, bd. 2, s. 271'.
29. Blom, s. 39f.
30. Flannery, s. 137
31. Brown, s. 82

32. Flannery, s. 120
33. d.s., s. 139f.
34. Kuhner, s. 107
35. d.s., s. 166
36. Martin Luther, *Ausgewählte Werke*, Ergänzungsreihe, München 1938, sitert i Fritz May, *Israel zwischen Blut und Tränen, Der Leidensweg des jüdischen Volkes*, Verlag Schulte + Gerth, Aslar 1987, s. 32f.
37. d.s., sitert av Kristoffer Gjøtterud, *Ta jødehets*, Dagen, 24. mars 1998
38. Brown, s. 14 f.
39. Flannery, s. 153
40. Flannery, s. 155
41. Keller, bd. 2, s. 161
42. Flannery, s. 155f.
43. Keller, bd. 2, s. 174
44. Flannery, s. 157
45. d.s., s. 158
46. Heinrich Graetz, *Volkstümliche Geschichte der Juden*, bd. 3, R. Löwit Verlag, Wien und Berlin, o.j., 10. opplag, s. 540
47. Simon Wiesenthal, *Jeder Tag ein Gedenktag, Chronik jüdischen Leidens*, Ullstein, Frankfurt/M-Berlin 1990, s. 32
48. Flannery, s. 171f.
49. d.s., s. 173
50. d.s., s. 189
51. d.s., s. 191, 272
52. d.s., s. 192f
53. d.s., s. 207f
54. d.s., s. 193
55. Brown, s. 7
56. Fritz May, *Israel zwischen Blut und Tränen, Der Leidensweg des Jüdischen Volkes*, Verlag Schulte + Gerth, Aslar 1987, s. 61, 94
57. Brown, s. 181
58. Rudolf Pfisterer, *Verantwortung, Informative Texte: Jüdisch-christlicher Dialog, Strafvollzug*, Hänssler-Verlag, Neuhausen-Stuttgart, 1985, s. 217

59. Brown, s. 191

60. Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher, Band 3, s. 346, sitert av Fritz May, s. 94f.

61 . Peter Steffens i: Leny Zomerdijk, Vijftig jaar na Auschwitz, de wereld, Nederland en de moord op zes miljoen Joden, Stichting Berlijn-Evian, Barneveld 1995, s. 11

62. May, s. 136

63. Flannery, s. 295

64. Schlink, s. 38

Anbefalt litteratur

Mendelsohn, Oscar: Jødene i Norge historien om en minoritet, Universitetsforlaget 1992

Blom, Anton: Jødenes vei gjennom historien, rev. utg., Lunde Forlag 1998

Brown, Dr. Michael L.: Det dere har gjort mot en av disse Hermon Forlag 1993

Eban, Abba: Mitt folk, jødenes liv og historie, Nomi Forlag 1971

Hvalvik, Reidar og Skarsaune, Oscar: De apostoliske fedre, Luther Forlag 1997, 2. rev. opplag

Keller, Werner: Spredt blant folkeslagene, Fremad Forlag 1968 (dansk)

Rian, Dagfinn: Den store løgneren, Shalom, Den Norske Israelmisjon 1992

Rui, Halvard: Kampen om arven og himmelens gunst, Ansgar Forlag 89

Rypeng, Espen: Antisemittismen og jødenes historie, studiearbeid Ved høyskolen for lærere i Bodø 1997